

**ULUSLARARASI
BÜTÜN YÖNLERİYLE ÇORUM SEMPOZYUMU
28 - 30 NİSAN 2016**

BİLDİRİLER KİTABI

Editör

Yrd. Doç. Dr. Zekeriya IŞIK

Editör Yardımcıları

Öğr. Gör. Ömer Faruk KARAKAŞ
Öğr. Gör. Eyyüp Ensari ŞAHİN
Öğr. Gör. Tuğba GÜLEN

Düzenleyenler

Hitit Üniversitesi
Çorum İnsani Değerler Platformu

1. Cilt

Çorum, 2016

ÇORUM'DA HIDIRLIK'IN MANEVİ İKLİMİ

Ethem ERKOÇ

HIDIRLIK NEDİR?

Hıdırlık, yeşili bol, suyu ve toprağı bereketli mesire yeri anlamındadır. Arapça “hadr” kökünden geldiği için bu anlamda kullanılması normaldir. Hıdırellez kutlamaları da genellikle yeşillik, ağaçlık alanlarda, su kenarlarında, bir türbe ya da yatırın yanında yapılmaktadır. Bu gibi yerlere bu nedenle Hıdırlık denildiği de olur.

Hıdırlık, çoğunlukla Hıdırellez kutlanan yer, piknik alanı olarak bilinir. Aslı Hızırılık'tır. Zamanla Hıdırlık denilmiştir. Hızır (as)ın kendisini Allah'a yakın hissetmek için şehrin en yüksek noktasında dua ettiğine inanan halk, genellikle her şehirde böyle kutsallık atfettiği bir yüksek tepeye Hıdırlık Tepesi demişlerdir. Çorum'daki Hıdırlık Tepesi gibi Ankara'da Hüseyin Gazi Türbesi'nin bulunduğu tepe de bu niteliktedir. Beypazarı'nda, Safranbolu'da, Isparta Yalvaç'ta, Vezirköprü'de, Antalya'da, Taraklı'da ve daha pek çok yerde böyle birer tepe vardır. Mecitözü'nde, Osmancık'ta, Darende'de Hıdırlık mahallesi bulunmaktadır. Ankara'daki tepe için Evliya Çelebi, “Hz. Hızır Dergahı” demektedir.

Hızır inancı ve Hıdırellez:

Bazı halk inanışına göre Hızır (as), ölümsüzlük sırrına ermiştir. Hızır karada, İlyas da denizde darda kalanların imdadına yetişir. Bu ikisi, yılda bir defa Hıdırellez gününde bir araya gelirler. Aslında bu inancın temeli, bazı Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu şehirlerinde kutlanan yaz bayramlarına dayanmaktadır. Bu anlayış, Balkanlara, Kırım'a kadar uzanmıştır.

Osmanlı kültüründe yılın yarısı yaz, yarısı kış kabul edilir. Buna göre 6 Mayıs'tan 8 Kasım'a kadar ki bölüm yaz, bu tarihten Hıdırellez'e kadar geçen günler de kıştır. Bu anlayış, Osmanlı'nın hakim olduğu coğrafi alanını büyük bir bölümüne uygundur. Ancak Hıdırellez'in bir bahar bayramı olarak kutlanması, tüm Türk dünyasında yaygın değildir. Özellikle Osmanlı coğrafyasının belli yörelerinde bilinmektedir.

Orta Asya'da, Türk dünyasında bahar bayramı olarak sadece 21 Mart'ta Nevruz Bayramı kutlanmaktadır. Bütün Türk cumhuriyetlerinde, Kafkaslar'da ve İran'da büyük resmi törenler yapılmaktadır.

Yine halk inanışına göre bir gün önceden temizlik yapılır, yiyecek ve içecekler hazırlanır, hamur mayalanır. Evlerine, işyerlerine, arazilerine Hızır uğraması için dua edilir. Onun uğradığı yere bereket getireceğine inanılır. Hastalara dokunursa şifa bulacağına, işlerin ve servetin artacağına, gençlerin kismetlerinin açılacağına inanılır.

Hıdırellez ile ilgili halk inanışlarını daha da genişletmek mümkündür. Ancak biz, biraz da Hıdırlık kavramı üzerinde durmaya çalışacağız.

Çorum'da Hıdırlık Mevkii:

Osmanlı'nın hakim olduğu hemen her şehirde bir Hıdırlık mevkii bulunmaktadır. Çorum Hıdırlık mevkiinin önemi, sahabeden üç önemli zatın kabirlerinin burada bulunmasından kay-

naklanmaktadır. Ali İzzet Efendi'nin beyanına göre bu nedenle Selçuklu sultanları, Suheyb-i Rumi'nin türbesinin yanına Hıdırlık Camiini ve bir de zaviye yaptırmışlardır.

Cami, ilk defa Hıdır oğlu Hayrettin tarafından yapıldığı için bu adla anıldığı söylenmektedir. Sonradan Çorum kadıları ve Osmancık emiri Muzaferüddin Beyler Çelebi, türbenin yeniden inşası ve ziyaretçilerle konaklayanlara yemek verilebilmesi için Büğdüz, Horasan, Kılıçören ve Bunun köyleri ve arazilerini Hıdırlık cami ve türbesine vakfetmiştir.

Muzafferüddin Beyler Çelebi, kısa adıyla Muzaffer Paşa, Çorum'da kendi adıyla anılan camii yaptıran kişidir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde buranın adı, Beyler Çelebi Camii olarak geçmektedir. Bu camiinin minberindeki kitabesinde H. 700/ M.1300 tarihlerine bakılırsa Beyler Çelebi'nin de bu dönemde yaşamış olması gerekir.

Hıdırlık'taki caminin resmi adı, Suheyb-i Rumi Cami'dir. Yanında bulunan Rufai zaviyesine resmi görevliler gönderilmiştir. Bilinen ilk belge, 948/1576 tarihli bir belgedir. Bu belgeye göre Hacı Fethüddin Derviş Mahmut, buraya zavidar tayin edilmiştir. Bu zaviyeye sultan II. Selim de Hıdırlık bölgesindeki tarlaların gelirlerinin büyük bir kısmını vakfetmiştir.

Hurufat Defterlerinde 1104 Zilhicce /1693 Ağustos tarihli kayıta "Çorum'da Suheyb-i Rumi Mescidi"nin vakfı bulunduğu ve buraya vakıf mütevellisinin isteği üzerine bir müezzin atandığı belirtilmiştir. Bu mescide 1147/1734 tarihli vesikaya göre bir minber konularak camiye çevrilmiş ve hatip atanmıştır. 1801 tarihli kayıtlarda "Çorum'da Suheyb-i Rumi Tekkesi bitişindeki Cami-i Şerif" şeklinde geçmektedir. Bu zaviyeye civar kasabalardaki "Hass-ı Hümayun" gelirlerinden üç yüz kuruşluk türbedarlık tahsis edilmiştir.

Hıdırlık Camii'nin Yeniden İnşası:

Bu gelirlere, çeşitli vakıflardan gelen gelirlere rağmen türbe, cami ve zaviye zamanla harap olmuştur. İyi bir bakıma ve tamire ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, II. Abdülhamit Han zamanında sarayda dillendirilmiştir.

Ali İzzet Efendi, 1315/1899 yılında basılmış olan Tezkire-i Makamat adlı eserinin mukdime bölümünde zikrettiğine göre; Sultan II. Abdülhamit Han'ın Hz. Muhammed (sav)'in ashabına hürmet etmek istediğinden söz eder. Bunun üzerine Beşiktaş muhafızı ve padişahın da yaveri olan Hacı Hasan Paşa, Hünkar'ın bu arzusuna uygun olarak Çorum kasabasının merkezinde metfun bulunan Suheyb-i Rumi hazretlerinin türbesi ve camilerinin tamire muhtaç olduğunu anlatır. Sultan Abdülhamit Han da 150 000 kuruş (1500 lira) harcama ile türbe ve caminin genişletilerek yapılmasına ferman buyurur. Bir proje hazırlattırarak ona uygun inşa edilmesini ister. Hıdırlık Camii'nin 1899 yılında yeniden inşasında Hacı Hasan Paşa'nın ve Başmabeyinci Hacı Ali Beyin gayretleri büyüktür.

Caminin bölümleri:

Hıdırlık tepesine inşa edilen camide üç bölüm vardır. Birincisi ç kubbeli cami kısmı, ikincisi ona bitişik olarak batı kısmında yer alan Suheyb-i Rumi ve Ubeyd Gazi türbeleri, üçüncüsü de bu binadan bağımsız olarak batı kısmına inşa edilen tekke/zaviye kısmıdır ki bu tekke Çorum'daki tek Rufai tekkesidir. (Fotoğraf: Hıdırlık Camii ve Rufai Tekkesi)

Şadırvanın batı tarafında Şeyh Abbas Külahi'nin mütevazı ikametgahı varmış. Kuzeyinde şimdiki piknik masalarının bulunduğu bölümde misafirhane ve imarethane/aşevi bulunmaktaymış. Bu üç bölümün batısında biraz çukurca bir mevkide Kereb-i Gazi'nin türbesi yer almaktadır. Yusuf Bahri Efendi'nin türbesi de ona bitişik durumdadır. Kereb-i Gazi türbesinin karşısındaki kuyunun ve kapısının yanında şeyh efendilerin, dervişlerin ve misafirlerin atları ve develeri için büyükçe bir ahır bulunmaktaymış.

Bu bilgileri, bugün hayatta bulunan Rufai dervişlerinden Metin Balcı ve geçen yıl 106 yaşında vefat eden Hacı Mustafa Dalkıran nakletti. İkisnin verdiği bilgi birbirleriyle örtüşüyordu.

1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına dair kanun gereğince Hıdırlık Tekkesi, Şeyh Abbas'ın evi, imarethane ve ahırlar yıkılmıştır. Bundan sonra Bekir Baba Abdibey Camii yanındaki evine çekilmiş. Ancak tekkenin enkazı uzun zaman kaldırılmamıştır. Hatta bazı fotoğraflarda bu durum görülmektedir. Abbas Külahi de caminin karşısındaki şadırvanın yanında bulunan küçük mekanda münzevi hayat yaşamıştır.

Yığma Tepe İddiası:

Hıdırlık mevkiinin Konya'daki Alaaddin Tepesi gibi yığma bir tepe olabileceğini düşünenler bulunmaktadır. Eğer öyle olsaydı şu andaki cami ve türbeler, çökme nedeniyle çatlar, yıkılmaya yüz tutardı. Çorum'da yığma tepe konusunda bir rivayet vardır ama o, Hıdırlık'la ilgili değil, Doruk Mezar'la ilgilidir.

Enver Behnan Şapolyo, Hasan Fehmi Ertugal gibi bazı tarihçilerin yazdığına göre Haçlı orduları (Frenkler), Kılıçaslan zamanında Çorum'u kuşatmışlardır. Şehirdeki halk ve askerler çaresiz kalınca "eman" dilemişler, Frenklerden söz alınca teslim olmuşlardır. Sonra Frenkler, sözlerinde durmayıp erkekleri öldürmüşler, kadın ve çocukları da tutsak alıp Bizanslılara satmışlardır. Yıl:1097.

Haçlı ordularının Çorum'da katil ve imha ettikleri on binlerce Türk ve Müslümanın cesetlerini üst üste yığarak kule yaptıkları yer olarak Ulu Mezar'ın içindeki **Doruk Mezar** zikir edilmektedir. Bu bilgiye göre Çorum'da yığma tepe olarak sadece Doruk Mezar bilinmektedir.

Çorum'un Sancak Yapılması Konusu:

Çorum'un sancak yapılması konusunda Suheyb-i Rumi'nin Çorum'da metfun oluşu, çok önemli rol oynamıştır.

Bilindiği üzere 1864 yılında Çorum'un sancak statüsü kaldırılarak Ankara'nın bir sancağı olan Yozgat'a bağlı bir kaza haline dönüştürülmüştü. Hacı Hasan Paşa'nın saraydaki konumunun çok iyi olduğu 1892 yılında Çorum'un tekrar sancak haline getirilmesi için bir girişim başlatılmış, bu işi takip için Mevlevi şeyhi İzzet Dede İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak bu ilk girişimden sonuç alınamamıştır.

1894 yılında Çorum'un tanınmış simalarından Veli Paşa, Kalelioğlu Halil Bey, Alaybeyoğlu Hacı Seyit Ağa, Şükrü Ağa, Madanoğlu Salim Ağa ve Kavukçuoğlu Hacı Ahmet Ağa'dan oluşan komite harekete geçti. İlk iş olarak bu konuyu takip için önce Şeyh Abbas Efendi'yi İstanbul'a gönderdiler. Abbas Efendi daha önce bir başvuru yapıldığını söyleyince

Hacı Hasan Paşa, Dahiliye Nezareti Memurin-i Mülkiye komisyonu reisi Sadık Beyin yanına gitti. Evrakı orada buldu.

Konu, o günlerde devlet erkanı arasında tartışılıyordu. Zira bu dönemde Ermeni komitacıları, Gümüşhacıköy ve Merzifon civarında isyan halindeydiler. Bu durumda Çorum kazasının mutasarrıflığa çevrilmesinin önem arz ettiğine dair tezkere, Osmanlı hükümetine arz edilmişti. Böyle bir zaruret olmasına rağmen Çorum'un sancak olacak durumda olmadığını söyleyenlere karşı Hacı Hasan Paşa, Hz. Muhammed (sav)'in alemdarı Suheyb-i Rumi'nin ve ashtan bazı kişilerin Çorum'da metfun olduğunu, bu nedenle buranın önemli bir şehir olduğunu iddia etti. Hatta bu iddiasını, saray kütüphanesinde bulunan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Kühû'l-Ahbar adlı eserini getirip göstererek ispat etti.

Olayın ayrıntılarına girmeden şunu belirtmeliyim ki Hıdırlık'ta metfun bulunan sahabe-lerin varlıkları bile Çorum'un 1894 yılında sancak, sonra da vilayet olmasına vesile olmuştur.

Hıdırlık Tekkesi:

Hıdırlık'taki sahabe kabirlerinin, büyük zatların mezarlarının bulunuşunun yanı sıra caminin batı tarafında bulunan zaviye/tekkenin de önemi büyüktür. 1576 yılında bu zaviyeye Derviş Mahmut isimli birinin zavidar tayin edildiğini vesikalardan öğreniyoruz.

Hıdırlık'taki cami ve tekkenin tarihi, Selçuklulara kadar uzanır. O dönemde inşa edilen bu zaviyeye gelenlere yemek verilebilmesi için birçok köy arazisinin vakfedildiği bilinmektedir. 1576 tarihli vakıf defterlerinde zaviyenin gelirlerinin bir kısmının burada kalan dervişlere, bir kısmının da âyende ve râvendeye (gelip gidenlere) yemek ikramı için tahsis edildiği yazılmaktadır.

Hıdırlık Tekkesi'nin son dönemde bilinen postnişini, Abbas Efendi'nin amcası Ömer Efendi'dir. Aslı Darendelidir. Ondan sonra yeğeni ve damadı olan Şeyh Abbas Efendi'ye geçmiştir.

Genellikle sancak merkezlerinde bulunan ve Halife-i Ruy-i Zemin tarafından o şehrin devlet erkanına teslim edilen Sancak-ı Şerif, Hıdırlık Cami'inde korunurdu. Şeyh Abbas Efendi, Yunanlılara karşı yapılacak savaş için sancağı çekip Saat Kulesi meydanında gönüllü kaydı yaptığı bilinmektedir. Savaştan dönerken İstanbul'dan sırma ile işlenmiş üç adet ipek sancak getirerek kışlaya teslim edilmiştir. Daha sonra bu sancaklar, dualar ve ilahiler eşliğinde büyük bir saygıyla tekkeye yerleştirilmiştir. Genel bir seferberlik halinde veya cihat ilanı durumunda sancak-ı şerif çıkartılıp halk savaşa davet edilirdi.

Hacca gidenleri, askere gidenleri uğurlarken de sancak çıkartılırdı. Önce Hıdırlık'ta sancak önünde dua yapılır, oradan büyük bir kalabalıkla tekbirler getirilerek Pir Baba Kabristanı'na kadar gidilirdi. Oradan askerler, Samsun tarafına yolcu edilirdi. Trenle gidecekler, Çerikli tarafına gönderilirdi.

Hıdırlık şeyhi, son yüz yılda Ahi Baba görevini de yürütmekteydi. Abbas Efendi, onlar için özel bir zikir merasimi tertip ederek kalfalıktan ustalığa yükselenlerin şed kuşanma törenlerini ve esnaf dualarını da yapardı.

Hıdırlık şeyhi, aynı zamanda Nakibü'l-Eşraf idi. Yani bu beldede bulunan seyit ve şeriflerin hak ve hukukunu korumakla yükümlü resmi zat idi. Ayrıca İl Genel Meclisi'nin tabii üyesiydi. Vilayette bir toplantı olduğu zaman Hıdırlık Şeyhi toplantıya katılırken askerî bir

müfreze, onu hükümet binasının önünde karşılardı. Zira o, padişahı temsilen toplantılara katılmış oluyordu.

Sultan Abdülhamit döneminde Cuma günleri hükümet erkanının Hıdırlık'ta olmaları bir gelenektir. Cuma namazından sonra devlet erkânıyla birlikte tekkenin mutfağında pişen yemekler yenilir, dualar edilirdi. Sonra herkes görevine, işine giderdi.

HIDIRLIK MEVKİİNİN MANEVİ MUHAFAZLARI:

Hıdırlık mevkiini şereflendirenlerin başında elbette ki üç büyük sahabe bulunmaktadır. Çorum'da sahabilerden üç zatın kabirleri, Hıdırlık mevkiindedir. Birincisi Hz Peygamber (sav)'in sancaktarı Suheyb-i Rumi'dir. Onun yanında silah arkadaşı Ubeyd Gazi'nin kabri bulunmaktadır. Cami ve tekkenin batısında Kadisiyye'de fillere karşı savaşan Kereb-i Gazi (Amr b. Ma'dikerip) türbesi yer alır. Sahabenin dördüncüsü, Kadisiyye Savaşı'nın başkomutanı Sa'd b. Ebu Vakkas ise Kunduzhan mahallesi, Zarif Hoca sokakta bir evin bahçesinde yatmaktadır.

Merhum İhsan Sabuncuoğlu, Şeyh Abbas bağlamında Hıdırlık'ı ele aldığı bölümde Şeyh Abbas Efendi'ye Hıdırlık denen bu semte asıl şeref vermiş olan ve herkesçe ziyaret edilen şahsiyetler kimlerdir, diye sormuştur. O da şöyle cevap vermiştir:

“Yukarıdaki cami yanındaki türbede yatan Alemdar-ı Resul Suheyb-i Rumi hazretleridir. Beraberindeki Ubeyd Gazi'dir. Aynı yerde kuyu yanında yatan da Kereb-i Gazi diye tanınan Amr b. Ma'dikerip hazretleridir. Her üçü de ashab-ı kiramandır. Hz Ali ile Muaviye arasındaki malum hilafet kavgasında Suheyb-i Rumi hazretleri tarafsız kalmıştır. İstanbul'un fethi için gönderilen orduya her üç zat da katılarak buralara gelmiştir. Burada Ubeyd Gazi ile Kereb-i Gazi harben şehit düşmüştür. Daha sonra Suheyb-i Rumi hazretleri de İstanbul dönüşünde Çorum'a uğradığında hastalanarak vefat etmiştir.”

Şeyh Abbas Efendi, bunlardan Suheyb-i Rumi'nin Alemdar-ı Resul olduğu konusunda üç bilge kişinin sözünü delil göstermektedir:

“1.Halen Kereb-i Gazi'nin doğu tarafında biraz yukarıda, bitişiğindeki küçük türbede yatan meşhur alim Yusuf Bahri Efendi, Çorum'da ilim tedris etmeyi ve öldüğünde Alemdar-ı Resul olan Suheyb-i Rumi'nin yanında yatmayı ahit ve temenni etmişim, diyerek Çorum'a dönüyor, müderrislik vazifesine devam ediyor. Öldüğünde malum türbesine konuluyor ki evvel ahir beyanı, Suheyb-i Rumi'nin Alemdar-ı Resul (Hz. Peygamber'in sancaktarı) olduğu mahiyetindedir.

2. Leblebicioğullarından Hacı Ali Arif Efendi'nin oğlu Deli Müftü namıyla maruf Ahmet Feyzi Efendi de Alemdar-ı Resul Suheyb-i Rumi'nin Çorum'da metfun olduğunu söylemiştir.

3.Şiranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi de bir gün Şeyh Abbas Efendi'yi beraberine alarak türbeye gidiyor. Ve şöyle diyor: “Ben, Hz. Suheyb-i Rumi'yi rüyamda gördüm. Onun işaretleriyle Çorum'a gelip yerleştim. Hicaz'da ölmek isterim. Şayet Çorum'da ölürsem beni Suheyb-i Rumi'nin eşiğine defnedin.” Sonra Şiranlı Şeyh, o günlerde Hicaz'a gidiyor ve orada vefat edip kalıyor.”

Şiranlı Şeyh'ten söz etmişken bir hususu nakletmek isterim. Hoca Kamil (Yöney)'in anlattığına göre **Şeyh Hacı Mustafa Efendi**, Hıdırlık'a on-on beş günde bir gider, ziyarette bulunurmuş. Ancak şadırvandan ileri gitmez ve türbelere çıkmazmış. Ziyaretlerini türbenin kible

tarafındaki pencereden yaparmış. Sebebini soran bir müridine “Mescidin girişinde iki mübarek şehit daha yatıyor. Nasıl olur da daha ben bunları çiğneyerek sahabelerin kabirlerini ziyarette gidebilirim?” diye cevap vermiş. Yıllar sonra cami ve türbenin bugünkü şekliyle inşası için temel kazılırken Şeyh Efendi’nin işaret ettiği noktada mumyalaşarak hiç bozulmadan kalabilmiş çok eskiye ait iki ceset bulunmuştur. O zaman Şiranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi’nin kerameti anlaşılabilmiştir. İhsan Sabuncuoğlu, o mezarların günümüzdeki çifte merdivenin altında kalmış olduğunu belirtiyor.

Şeyh Abbas Efendi’nin bu üç zattan nakletmiş olduğu beyanlar, halk arasında yerleşmiştir. Hıdırlık’ın manevi havası da bu üç sahabenin kabir ve makamlarının burada bulunmasının doğal sonucudur. Hatta bu, pek çok şairin de dile getirdiği hususlardandır. Çorumlu şairlerden Mehmet Rüştü (1825-?) Çorum’u anlatırken burada ashab-ı kiramdan bazılarının yattığını vurgulamıştır:

*Cevanib-i Çorum burc-ı evliya
Ashaptan metfundur nice asfiya
Nice kamil mürşit şair ulema
Yaturlar Çorum’da yoktur şumarı.*

Eski Çorum müftülerinden Ahmet Feyzi Efendi’nin de babası olan alim, şair, müftü Hacı Ali Arif Efendi (1806-1866), Suheyb-i Rumi hakkında bir şiir yazmıştır. “Hacı Ali Arif Kasidesi” olarak da bilinen bu şiirinde Hz. Peygamber (sav)’in “Suheyb ne güzel kuldur. Allah’tan korkmasaydı bile asla ona isyan etmezdi” hadisinin tercümesini ihtiva eden kasidesinde eskiden beri süre gelen sahabe kabirlerini ziyaret şeklini şöyle açıklamıştır:

*İbtida züvvarına şart-ı edeb
Mülteca-yı evvel Ma’di Kereb
Sonra baladan kılar feyz-i talep
“Nimel’abd Suheyb” goftend O’ra
Asi nebüvet ger-neterzent ez-Hüda*

Bu şiirinde sahabe kabirlerini ziyarete Kereb-i Gazi türbesinden başlanıp Suheyb-i Rumi ve Ubeyd Gazi türbeleriyle devam edildiğini belirtmiştir. Ancak günümüzde böyle bir sıra takibi yapılmamaktadır.

Hıdırlık’ta yatan bu üç sahabeden başka Yusuf Bahri Efendi, Muzaferüddin Beyler Çelebi, Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi, Hıdırlık Şeyhi Abbas Külahi Efendi’nin de türbeleri bulunmaktadır. Çorum Ulu Camii İmam Hatibi Urlu Hafız (Arif Gevenci), Malatyalı müftü Mehmet Tevfik Ergun, Müftü Mustafa Özel, vaiz Servet Ahıskalı hoca efendiler de Hıdırlık kabristanında metfun bulunmaktadır.

Hıdırlık'ta Bir Hazin Dua:

Hıdırlık Camii'nin yüksekten oluşundan dolayı iki taraflı merdivenle çıkılmaktadır. Merdivenlerin bitiminde uzun ve geniş kuzey cephesi, tam bir hitap kürsüsüdür. Cami ile şadırvan arasındaki açık alan, mükemmel bir toplanma sahasıdır. Böyle bir kürsüden rahatlıkla birkaç bin kişiye hitap etmek mümkündür.

Ayrıca Hıdırlık Camii, çevresinde metfun bulunan sahabe, şüheda, evliya ve ulemanın kabirleriyle kutsal bir mekandır.

Çorum halkı, Milli Mücadele'ye gönülden destek vermiş, ordumuzun muzaffer olması için Hıdırlık gibi kutsal bildiği mekanlarda toplanıp dua etmişlerdir.

1921 yılında Batı Cephesinde Yunanlıların saldırılarının şiddetlendiği günlerde Çorum'daki Müslüman ahali, mektep talebeleri, ulema, dervişan, memur, esnaf ve eşrafiyla büyük bir cemaat halinde Fahr-i Kainat Efendimizin alemdarı Suheyb-i Rumi'nin merkadi çevresinde toplanmışlardır. Önce kurban kesmişler, ardından da İslam mukaddesatının bekçisi olan Türk ordusunun muzaffer olması için dua ve niyazda bulunmuşlardır.

Müftü Hacı Mustafa Efendi'nin yanık duasına candan ve yürekten amin diyen halk, Ceza Reisi Beyin beliğ hitabelerini de can kulağıyla dinlemişlerdir.

Ceza Reisi Bey, Bizans İmparatoru Herakliyus ordusuna karşı Fahr-i Kainat Efendimizin teşkil buyurduğu ordu ile bugünkü Milli ordumuz arasında yaptıkları mukayese, cihadımızın kutsiyet ve ulviyeti hakkında iman ve kanaatleri bir kat daha artırmıştır.

18 Temmuz 1921 tarihli Çorum Gazetesi'nde çıkan haber şöyledir:

“Çorum Ceza Reisi, konuşmasında büyük ve sarsılmaz bir azim sahibi tarafından idare edildiğinde harikalar ve mucizeler gösteren Türk ordusunun Allah'ın yardımıyla bugün de muzaffer olacağını ve mukaddes davasını yakında kazanacağını müjdeledi. Ceza Reisi'nin konuşması, sürekli alkışlarla karşılanmış ve halk coşmuştur. Dua ve hitabeden sonra o büyük topluluk, kemal-i sükunetle yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır.”

Hıdırlık'tan İstiklal Harbi'ne İştirak:

Hıdırlık'ta başta mübarek geceler olmak üzere hemen her Cuma gecesi zikir halkası teşkil edilirmiş. Zikri, genellikle tekkenin kıdemli şeyhi Bekir Baba yönetirmiş. Rufai geleneği gereğince şiş, kılıç ve ateş burhanı da gösterilirmiş.

Hıdırlık, mânâ erlerinin buluşma mekanı olarak bilinir. O zatlar, orada memleket meseleleri de dahil her şeyi müzakere ederlermiş. İstiklal Harbi sırasında Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi gibi Bekir Baba da olayları mana âleminde devamlı izliyordu. Düşmanın Polatlı'ya kadar geldiği günlerde hizmetkârı Yakup Efendi'ye “Evladım, atı nallat, kılıcı da bilet. Lazım olacak” der. Yakup Efendi, şeyhinin emrini yerine getirir.

O gece Bekir Baba, Hıdırlıktaki dergahında kalır. Atı da Kereb-i Gazi türbesinin karşısındaki kapının yanındadır. Sabahleyin Yakup Efendi, atı tımar etmek için ahıra girdiğinde onu kan ter içinde görür. Atın nallarının sökülmiş olduğunu, tırnaklarının bile aşındığını fark eder. Kılıcın da iyice köreldiğini görür. Şeyhinin yanına çıkar, bunların hikmetini sorar. O da başlar anlatmaya:

“Yunanlı, Polatlı'ya kadar gelmişti. Ordularımız cephede savaşırken bizler de eli kolu bağlı duramazdık. Mana âleminde Hacı Bayram-ı Veli başkanlığında bir çok dervişle, Ço-

rum'dan da Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi ile beraber ordumuzun safında Yunan'ı önümüze katıp Polatlı'dan İzmir'e doğru sürdük."

Hıdırlık Kabristanında metfun bulunan Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi'nin de bu konuda pek çok menkıbeleri bulunmakta olup dilden dile nakledile gelmiştir.

Hıdırlık'ta Çerkez Şeyhi'nin Defin Merasimi:

Hıdırlık Kabristanı'na defnedilecek olan tarikat şeyhleri, alimler ve müftülerin cenazele-ri, büyük merasimlerle uğurlanmış. Bunlardan bir örnek vermekle yetineceğiz.

Nakşibendiye Tarikatı şeyhi olarak bilinen Ömer Lütfi Efendi, Ramazan ayının 16. gün-ü/ miladi 21 Nisan 1924 Pazar günü Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Yani genç Cumhuriye-tin ilk yılında vefat etmiştir.

Ertesi gün cenaze namazı Cami-i Kebir'de kılınacaktır. Haber, tez yayılmıştır. Şeyh Efendi'nin ünü, Çorum ve çevresinde çok büyüktü. Saygı duyan ve gönülden seven binlerce kişi Ulu Cami'ye akın etti.

O dönemde ilimizde Kamil Yöney tarafından yayınlanan Çorum Gazetesi, toplanan ce-maatin camiye ve avluya sığmadığını, bu nedenle halkın ara sokaklarda namaza iştirak ettiğini yazdı:

"İmamın tekbirini ilan eden beş altı müezzinin gür sedası safha safha en son saflara ya-yılırken, kulaklarda faniliğin korkunç nameleri yer buluyordu. Vasiyeti gereğince Hıdırlık'a hareket eden tabut; önde bir jandarma müfrezesi, meşayih ve sokaklara sığmayan kalabalık bir cemaatle tekbirler ve tehliller arasında gidiyor, daha doğrusu şehadet parmakları arasın-da yükseliyordu. Hazret-i Suheyb-i Rumi'nin havzasında yatan sâdâttan (seyit sülalesinden) Beyler Çelebi'ye komşu olmayı arzu eden Şeyh Efendi, hoş sedalı Hafız Said Efendi'nin oku-duğu aşr-ı şerifin yankıları arasında ebedi makamına tevdi olunurken yükselen Fatiha sedası, bir af ve rahmet çağrısı olarak kalpleri ve dudakları dolaştı. Bu fatiha, yaşayanların bir veda hediyesi oldu. Ailesi ve çocuklarına başsağlığı dileklerini arz ederiz."

Bu haberi, İhsan Sabuncuoğlu da "Çorum Tarihine Dair Derlemelerim" adlı eserine ay-nen almıştır.

Yusuf Bahri Efendi:

Hıdırlık mevkiine mührünü vuran ashab-ı kirama geçmeden önce burada yatan büyük hadis alimi Yusuf Bahri hazretlerinden kısaca söz etmek isterim.

Yusuf Bahri Efendi, devrinin ünlü hadis bilginlerindendir. Türbesi, Kereb-i Gazi türbe-sinin bitişiğindedir. Aslı Vezirköprölüdür. 1750-1760 yıllarında doğmuştur. Çeşitli yerlerde, özellikle Mısır'da tahsil görmüştür. Ama en uzun süre 43 yıl Çorum'da Süleyman Feyzi Paşa Medresesi'nde müderrislik, Ulu Cami'de vaizlik yapmıştır. Yazma eserler kütüphanemizde pek çok eseri vardır. Kendisi iyi bir hattat olduğu için hangisinin telif, hangisinin istinsah ol-duğunun akademik bir araştırmayla tespiti mümkün olacaktır.

Vefatında Suheyb-i Rumi'nin civarına defnedilmeyi vasiyet etmişti. Ama kabri Kereb-i Gazi'nin yanına kazılmıştı. Yine vasiyeti üzerine mezar taşına Kehf Suresi'nin 28. ayeti ya-zılmıştı.(Ve kelbühüm bâsitun ziraayhi bilvasid) Yani Kıtırmir/ köpekleri de dirseklerini girişin eşiğine uzatmış yatıyor." Bu ibare ile Yusuf Bahri Efendi, Hıdırlık'ta kabri veya makamı bu-

lunan Suheyb-i Rumi ve Kereb-i Gazi türbelerini arasında kendisini onların bekçisi Kıtırmir gibi telakki ediyordu.

Yusuf Bahri Efendi'yi sade bir kabre defnetmişlerdi. Aradan bir yıl geçmişti ki öğrencilerinden Derviş Mehmet Paşa, Hoca Efendi'yi rüyasında görmüştür. Hoca sıkıntılıdır. Biraz da sitele:

“Mehmet, evladım, şu göğsümde bir darlık var. Mezarımdaki kerpiçler de başıma uçtu. Beni bu darlık ve sıkıntıdan kurtar” demiştir. Derviş Mehmet Paşa, heyecanla uyanmış, rüyanın etkisiyle bir daha uyuyamamıştır. Kalkıp abdest almış, sabah erkenden Ulu Cami'ye gitmiştir. Namazdan çıkınca yanına birkaç kişi alarak Hıdırlık yolunu tutmuştur. Yusuf Bahri Efendi'nin mezarının başına vardıklarında toprağın oturmuş olduğunu görmüşlerdir. Mezarı kazarak Hoca Efendi'nin naşını bulmuşlardır.

Derviş Mehmet Paşa, naşa baktı, aynen rüyasında anlatıldığı gibiydi. Başına uçan kerpiçleri kaldırdı. Cesedin çevresini temizledi. Yeniden kabir düzeni verdi. Sapmalarla üzerini örtecekleri sırada göğsünün üzerindeki elinde mühür olarak da kullandığı yüzüğü hala duruyordu. Göğsündeki darlık bundan olsa gerektir deyip yüzüğü çıkartıp ailesine verdiler.

Derviş Mehmet Paşa, hocasına hürmeten ona mütevazı bir mezar yaptırdı. H.1246/1830

Bu konuda çalıştığım sırada, onlara hizmet ettiğim her anda onları hep manen yanımda hissettim. Onun için Çorum'da ilahi şeklinde söylenen şu mısralara ben de inanıyorum

Billahi ölü değil bunlar diridir.

Muhammed Mustafa'nın bahir nurudur.

Bungda kalanların imdatçılarıdır.

Ol Suheyb-i Rumi Ubeyd Gazi

Şehitler şahbazı Kereb-i Gazi.

HİDİRLİK'TA ÜÇ SAHABİ:

1.Suheyb İbni Sinan er- Rumi:

Suheyb-i Rumi, Musul'da doğmuştur. Bizanslılar, burayı işgal edince binlerce insanı esir alıp götürmüşlerdir. Arap tüccarlar tarafından satın alınarak Mekke'ye getirilen Suheyb, burada bedelini ödeyerek özgürlüğüne kavuşmuştur. Ticaretle iştigal ederek çok mal mülk sahibi olmuştur.

Mekke'de Ammar b. Yasir ile buluşup Hz. Peygamber (sav)'in huzurunda Müslüman olmuştur. Kureyş'in işkencelerine de maruz kalmıştır. Resulullah (sav) ile birlikte hicret etmek istemiş, yetişemeyince ardından yola çıkmıştır. Müşriklerin takibi sırasında bütün servetini vererek Medine'ye vardığı zaman Hz. Peygamber (sav) “Ya Suheyb, bu alışverişin çok kârlı oldu” buyurmuştur. Bu nedenle hakkında Bakara Suresinin 207. ayeti nazil olmuştur.

Suheyb-i Rumi, Resulullah (sav)'in katıldığı bütün savaşlara katılmış ve onun sohbetinde bulunmuştur. Savaşlarda sancaktarlık görevi yapmıştır. Hz. Peygamber (sav), onu çok seviyor, ashabına da “Suheyb'i incitmeyiniz. Eğer onu inciterseniz, Allah ve Resulü'nü incitmiş olursunuz” diye uyarıyordu.

Hız. Ömer de Suheyb-i Rumi'yi çok severdi. Ona itimat ederdi. Firuz isimli bir Mecusi tarafından hançerlendiği zaman Suheyb-i Rumi'yi çağırıyor, teşkil ettiği şûra tarafından yeni halife seçilip göreve başlayınca kadar halife vekili olarak görevlendiriyor. Suheyb-i Rumi, Hız. Ömer'in cenaze namazını kıldırdıktan sonra görevini Hız. Osman'a devrediyor.

Suheyb-i Rumi'nin İstanbul'un fethi için Muaviye tarafından teşkil edilen orduda yan kuvvetler arasında Anadolu'ya geldiği şeklinde bir rivayet var. Suheyb-i Rumi, Ubeyd Gazi, bu orduya katılarak Çorum'a gelmişlerdir.

İslam tarihi ve biyografi yazarlarına göre hicretin 38 yılında 73 yaşında Medine'de vefat etmiştir. Ancak ünlü tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî de Kühü'l-Ahbar adlı eserinde Rumiye-i Suğra'ya tabi olan Çorum kasabasında yatan şahsın gerçekten Suheyb-i Rumi olduğunu yazmıştır. Ali İzzet Efendi de aynı kaynaktan yararlanarak aynı kanaati savunmuştur.

Çorum'da da bu kanaat hakimdir. Bu konuda yazılmış pek çok şiir vardır. Çorumlu şairlerden Hasan Şen (İhvanî), "Suheyb-i Rumi" adlı şiirinin son dördlüğünde Hıdırlık'ın önemini şöyle vurgulamıştır:

*İhvan'ın merde var bir gönül eri
Bunlar fethederler tüm gönülleri
Hıdırlık Camisi ziyaret yeri
Cana can katıyor Suheyb-i Rumi.*

Suheyb-i Rumi ve diğer sahabelerin kabirlerinin burada bulunışından dolayı, pek çok alim ve velî, Hıdırlık'ta onun yanına defnedilmek istemişlerdir. Çorum'da Suheyb-i Rumi sevgisinden dolayı Suphi ve Suhîp isimleri yaygınlaşmıştır.

2. Ubeyd Gazi:

Hıdırlık Cami'nin batı kısmında Suheyb-i Rumi türbesinin bitişiğinde ashab-ı kiramdan Ubeyd Gazi'nin türbesi bulunmaktadır. Aslen Yemenlidir. Hicretin 38-40. yılında Medine-i Münevvere'den İstanbul'un fethine giden İslam ordularına katılmış, Çorum'dan geçerken burada harben şehit olmuştur. Elimizdeki bilgilerin özü bundan ibarettir. 18. yüzyılda yaşamış olan Aşık Feyzullah, şu dördülikle Ubeyd Gazi'yi anlatır:

*Bize geldi Ubeyd Gazi,
Velilerin geçer nazı,
Kılalım Hak'a niyazı
Hüda'm bizden hoşnut olsun.*

3. Amr b. Ma'dikerip: Kereb-i Gazi:

Çorum'da Kereb-i Gazi unvanıyla meşhur olan Amr b. Ma'dikerip, aslen Yemenlidir. Mezhiç kabilesinin Zübeyd koluna mensuptur. Doğum tarihinin 530 olabileceği tahmin edilmektedir.

Kabilesinin reisiydi, şairdi, yiğitti ve kahramandı. İştahı yerindeydi. Ebü'l-Ferec el-İsfahani, "Kitabü'l-Egani" adlı eserinde Hız. Peygamber (sav)'in Tebük Seferinden dönüşünde

Amr b. Ma'dikerib'in Zübeyd kabilesinden bir grup insanla gelip hicretin 10. yılında Hz. Ali'nin delaletiyle Resulullah (sav)'in huzurunda islama girdiklerini anlatır.

Amr b. Ma'dikerip, Hz. Ebu Bekir zamanında Suriye'de Bizans'a karşı yapılan Yermuk savaşında büyük kahramanlıklar gösterdi. Bu savaşta tek gözünü de kaybederek Gazi unvanını aldı.

Onun asıl ünü, Kadisiye savaşı'nda ortaya çıktı. İslam ordusu 30.000, Sasani ordusu 120 000 civarındaydı. Ordularının önünde 30 kadar da fil vardı. Hz. Ömer, Amr b. Ma'dikerip'i bu savaşa katılmak üzere gönderdiğinde Sa'd b. Ebu Vakkas'a bin kişiye bedel bir yiğit gönderdiğini bildirdi. Amr b. Ma'dikerip de bu savaşta İran ordusunun önündeki fillerin hortumlarını keserek Sasanilerin dağılmasına neden oldu. 637 yılında yapılan Kadisiye Savaşı, böylece İslam ordusunun zaferiyle sonuçlandı.

Bundan sonra Nihavend Savaşı'na katıldı. Yüz yaşını aşkın olmasına rağmen cepheden cepheye koşuyordu. Elinde Samsame adındaki kılıcıyla Allah yolunda savaşıyordu İbn-i Asakiri'nin "Tarih-i Dimeşk" adlı eserinde Nihavend Savaşı esnasında Amr'ın yaralanıp savaş Meydanı'ndan geriye taşındığını belirtmiştir.

Hicretin 21. yılında Nihavend yakınlarında Ruze Köyü'nde vefat ettiği söylenir. Başka rivayetlerde Hz. Osman döneminde hatta Muaviye döneminde vefat ettiği nakledilir.

Çorum'daki bilgilere göre Amr b. Ma'dikerip yani Kereb-i Gazi, Hz. Ali'nin delaletiyle Müslüman olmuştur. Hicretin 40. senesinde İstanbul'u fethederken Çorum'da şehit olup kalmıştır. Türbesi herkes tarafından ziyaret edilmektedir.

Bu nedenle Türkiye'de Kerep adının en çok kullanıldığı il Çorum'dur denebilir. Burada bu zatların ister türbesi olsun, ister makamı olsun, biz onları Hz. Peygamber (sav)'in ashabındandır diye sever, saygı duyarız.

Zira bir başka yerde vefat etmiş olsalar da onun adına bir yerde inşa edilen ve makam denilen türbeler de onlar kadar önemlidir. Yunus Emre, bir yerde vefat etmiştir ama Anadolu'da on bir yerde türbesi vardır. Veysel Karani, Sıffin Savaşı'nda şehit olmuş ama Kufe'de, Şam'da, Yemen'de ve Siirt'in Baykan ilçesinde de türbesi vardır İslam dünyasında Ashab-ı Kehf adını taşıyan pek çok mağara vardır. Bunlardan biri asıl, diğerleri ise makamdır. Makamlar da o niyetle ve samimiyetle ziyaret edildiği için önemlidir.

SONUÇ

Hıdırlık, Çorum için önemli bir mevkidir. Günümüzde Hıdırlık tekkesi ve ona bağlı ek tesisler ortada kalmamış olsa da Ashab-ı Kiram'dan Suheyb-i Rumi, Ubeyd Gazi ve Kereb-i Gazi'nin türbeleri buradadır. Seyit sülalesinden Muzaferüddin Beyler Çelebi, Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi, Hıdırlık Şeyhi Abbas Külahi, meşhur hadis alimi Yusuf Bahri Efendi burada yatmaktadır. Müftü Mehmet Tefvik Ergun, Müftü Mustafa Özel, vaiz Servet Ahıskalı, Ulu Cami imamı ve nakşibendi Uurlu Hafız (Arif Gevenci) de Hıdırlık kabristanında yatmaktadır. Burası, mana aleminde buranın önemini bilen herkesin vefatında defnedilmek için vasiyet ettiği bir mekandır.

İstanbul için Eyüp Sultan, Konya için Mevlana, Ankara için Hacı Bayram-ı Veli ne ise Çorum için de Hıdırlık camisi ve kabristanı o konumdadır. Buraya gelen herkes, bu manevi

iklimi hissetmektedir. Ziyaret için, istirahat için, dua ve niyaz için ilk tercih edilen mekan olma özelliğini sürdürmektedir. Özellikle il dışından gelen maneviyat erlerinin ilk ziyaret ettikleri mekan, yine burasıdır. Bu niteliğiyle Hıdırlık, Çorum'da inanç turizminin merkezi olma niteliğini korumaktadır.

KAYNAKLAR

ERKOÇ Ethem, Çorum'da Sahabe ve Evliya Makamları, Ankara,2015